

'48-as magyar emigránsok Amerikában (Az iparlovag, az anglikán lelkész és az ezredes)

Bona Gábor

Az amerikai-magyar történelmi kapcsolatok első kiemelkedő állomása minden bizonnyal 1848/49-hez kötődik, amikor a magyar szabadságharc leverését követően több száz honfitársunk talált menedékre az Amerikai Egyesült Államokban. Az első menekültek, a komáromi várórség azon tagjai, akik a vár október elején történt feladásakor útlevelet kaptak a császári hatóságoktól, 1849 decemberében érkeztek Amerika földjére. 1851 második felében és 1852 folyamán azután újabb és újabb magyar emigráns csoportok érkeztek az Egyesült Államokba, Törökországon, illetve Anglián keresztül.¹ A következő évtized során a '48-as magyar emigránsok nagyobb fele elhagyta Amerikát, ki amnesztiával, ki a nélkül, vállalva a büntetést, hazatért, sokakat pedig az 1859-es olasz–francia–osztrák háború híre hozott vissza Európába. Mások viszont továbbra is – vagy végleg – az Amerikai Egyesült Államokban maradtak, illetve telepedtek le, az 1860. évi amerikai népszámlálás adatai szerint ekkor 1125 magát magyarnak valló háztartásfőt tartottak nyilván az Államokban.² (Ez a létszám azonban a korábban kivándoroltakat, és azokat is magában foglalta, akik nem vettek részt a szabadságharcban, s csak az 1850-es évek második felében érkeztek Amerikába – szerencsét próbálni.)

1861-ben nyílt rá először alkalom, hogy az emigráns magyarok leróják hálájukat új, befogadó hazájuk iránt, kitört ugyanis az amerikai polgárháború. A 1865-ig tartó hosszú és véres küzdelemben a tét az Amerikai Egyesült Államok egységének megőrzése, egyben pedig a rabszolga-rendszer eltörlése, s ezzel egy új, demokratikusabb társadalmi rendszer létrehozása volt, amelynek eszméjét az Észak képviselte. Nem csoda tehát, hogy a polgárháborúban részt vevő magyarok – szinte kivétel nélkül – Észak, vagyis az Unió hadseregében vállaltak szolgálatot, a háború során ketten vezérőrnagyi, négyen dandártábornoki, tizenöten ezredesi rendfokozatot értek el az unió hadseregében. Melléjük további 70–80 alacsonyabb rangú tisztről van tudomásunk a kb. 100 ezres tiszti karban.³ A magyar tisztek létszáma, a többi nemzet részvételi arányához viszonyítva, kiemelkedően magas volt.

A magyarok között a legismertebb „hadfi” – legalábbis Amerikában, mert itthon alig ismert a neve a közvélemény előtt – a „szögedi” születésű *Számwald Gyula*, aki Amerikában *Julius H. Stabel* néven vezérőrnagyként és hadtestparancsnokként fejezte be katonai szolgálatát, egyben pedig a legmagasabb amerikai katonai kitüntetés, a *Congressional Medal of Honor* birtokosa lett.⁴ [Születésének időpontja eddig bizonytalan volt, de a szegedi anyakönyvekben feltűnik egyfelől az 1824. szept. 25-én született Számwald Gyula Cézár Frigyes András, illetve az 1827. nov. 5-én született Számwald Gyula Lajos Imre, azonos szülőikkel: *dominus Andreas Sz.*

¹ HAJNAL (szerk.) 1927; JÁNOSSY (szerk.) 1940–1948; ÁCS 1941 alapján

² VIDA 2011. 93.

³ PIVÁNYI 1926; VASVÁRY 1939; ÁCS 1964, BONA 1998; VIDA 2011

⁴ BONA 1998–1999. III. 230

*Depart(amenti) Fund(ationalis) officialis*⁵ és *Barbara Nagy*.⁶ Feltételezésem szerint az utóbbi azonos Stahel Juliusszal, aki 1912. dec. 4-én hunyt el New Yorkban).

Szintén vezérőrnagyként fejezte be – súlyos sebesülése miatt – szolgálatát 1864-ben Asbóth Sándor (1810–1868), a ’48-as szabadságharc alezredese, Kossuth kormányzó katonai irodájának vezetője, aki a polgárháborúban a Nyugat-Floridai Katonai Körzet parancsnoka, később az USA argentinai és uruguayi nagykövete volt.⁷

Knefler Frigyes (1834–1901), Knöpfler Nátán zsidó származású ’48-as honvédszázados főorvos fia, maga is honvéd közvitész, ezredparancsnok, majd címzetes dandártábornok lett az amerikai polgárháborúban. Polgárháborús tábornok volt Kozlay Jenő (1825–1886) 1848/49-es honvéd számvevő főhadnagy, valamint a szintén magyar zsidó családból származott nagybecskereki születésű Munde (eredetileg Mandl illetve Mándy) Károly (1817–1871), aki a szabadságharcban honvéd tüzérhadnagy volt.⁸ Végül Pomutz György (1828–1882), akit a szabadságharc végén Klapka tábornok Komáromban nevezett ki a „katonai rendőrség” századosává, s aki teljesítménye alapján hiába lett az amerikai hadsereg tábornoka, mégis elfeledve és szegényen halt meg Oroszországban, Szentpéterváron.⁹

A polgárháborús magyar részvétellel foglalkozó amerikai református lelkész, Vasváry Ödön¹⁰ hangyaszorgalommal gyűjtötte az amerikai magyarokra vonatkozó adatokat, hagyatéka, amely ma szegedi Somogyi Károly Könyvtárban található, a kutatók rendelkezésére áll. Az Egyesült Államokban Várdy Béla az amerikai magyarság összefoglaló történetének feldolgozása során e témában is számos új eredményre jutott,¹¹ Stephen (István) Beszedits kanadai mérnök pedig több tanulmányt szentelt a polgárháborús magyarok – megbízható forrásokon alapuló – történetének.¹² Végül – témánk tekintetében – kiemelkedő jelentőségű Vida István Kornél kutatása és monográfiája.¹³

A magyar emigránsok polgárháborús tevékenységének kutatásában új eredményeket hoztak az Egyesült Államokban közzétett internetes adatbázisok, amelyek számos egykori 1848/49-es honvéd, vagy honvédtiszt, így többek között Gerster Antal ’48-as honvéd főhadnagy, Hamvasy Emér (Elemér) őrnagy, Kozlay Jenő főhadnagy, Semsey Károly (Kálmán) hadnagy, Toplányi Sándor százados, Utassy Frigyes György főhadnagy, Jekelfalussy Sándor főhadnagy adatait is tartalmazzák.

Több kalandos életpálya tárul fel a katonai adatbázisoktól, az egyik Nemegeyi Bódog (Félix) 1848/49-es honvéd őrnagyé, aki, kis túlzással, iparmagnás lett az Egyesült Államokban. Nemegeyi Pál császári-királyi hadmérnökkari őrnagy és Sedlmayer Katalin fia 1826. jan. 28-án

⁵ A Helytartótanács *Departamentum Ecclesiasticum Fundationale* osztálya az egyházi alapítványokkal foglalkozott.

⁶ Magyar Országos Levéltár, Filmtár, Anyakönyvi mikrofilmek. Római katolikus egyház, Váci egyházmegye, Szeged-Belváros (Rk) Születési anyakönyv 1720–1895. Filmszám 3353. (MOL X A 3353)

⁷ BONA 2000. 209.; VÁRDY 2000. 185–188.

⁸ BONA 1998–1999. II. 438–439.

⁹ BONA 2009–2009. II. 230.

¹⁰ VASVÁRY 1939

¹¹ VÁRDY 2000

¹² A szegedi Somogyi-könyvtár *Vasváry Collection Newsletter* c. elektronikus kiadványában Stephen Beszedits a polgárháború több magyar szereplőjének (Semsey Károly, Tauszky Rudolf orvos, Figyelmessy Fülöp, Knefler Frigyes, Julius Stahel/Számwald Gyula) tevékenységét tisztázta. www.sk-seged.hu/statikus_html/vasvary/newsletter/

¹³ VIDA 2011

született Erdélyben, Nagyszebenben, magyar nemesi családban. Maga is a katonai pályát választotta, s 1840-ben a Habsburg Birodalom egyik elit iskolája, a Bécsi Hadmérnöki Akadémia hallgatója lett, 1845-ben mérnökkari hadnaggyá avatták, és a komáromi várerődítési igazgatósághoz osztották be. Ugyanitt 1848. július közepén főhadnagy lett, előbb gróf Teleki Ádám tábornok mellé vezényelték, majd Móga János tábornok alatt részt vett a szeptember 29-i győztes pákozdi csatában. Nemegeyeit gyors egymásutánban honvéd századossá (okt. 6.), majd őrnaggyá (okt. 19.) léptették elő, és visszavezényelték Komárom várába. A fiatal, 23. életévét még be sem töltött őrnagyra Kossuth december 20-án új feladatot bízott, a dunántúli népfelkelés szervezését, illetve vezetését. Nemegeyeinek rövid időn belül egy kb. 2400 gyalogosból, 3 század lovasból és 10 lövegűből álló sereget sikerült alakítani. 1849. január 9-én azt a parancsot kapta, hogy vonuljon az eszéki vár felmentésére, de Nemegeyei Zomborba vonult, amelyet harc nélkül feladván (1849. febr. 11.), a bevonuló szerb felkelők tömegvérengzést rendeztek a magyar lakosság körében. Ennek következményeként Nemegeyeit a kormány Debrecenbe rendelte, ahol hadbírószági vizsgálat indult ellene, amely végül felmentéssel végződött. Nemegeyeit április közepén, még a vizsgálat lezárulta előtt, beosztották a lengyel származású Henryk Dembiński (Dembinszky) tábornok, a felső-magyarországi sereg parancsnoka vezérkarába, a IX. hadtest vezérkari főnökének. A hadtest parancsnokával, Dessewffy Arisztid tábornokkal együtt ő irányította 1849. június közepétől, az orosz csapatok betörésétől a hadtest harcait. 1849. július közepén megalakult a Közép-Tiszai Hadsereg, Perczel Mór tábornok parancsnoksága alatt, Nemegeyei ekkor a 26 ezer főnyi hadsereg központi vezérkarához nyert beosztást. A sereg lovasága július 20-án Turánál véres ütközetet vívott az orosz főszereg lovasságának egy részével, melyben a hadijelentés szerint Nemegeyei is kitüntette magát. Nem sokkal később Henryk Dembiński alezredessé léptette elő. (Ezt Kossuth már az emigrációban erősítette meg.) A mindent eldöntő augusztus 9-i temesvári vereséget követően, Nemegeyei – akire, mint volt császári-királyi tisztre elfogatás esetén a hadbírószág várt – a Török Birodalomba menekült, későbbi sorsáról mindeddig szórványos adatokat ismertünk.

Magyar emigránsok megjelent visszaemlékezéseiből tudtuk, hogy Nemegeyei Törökországból 1851-ben került az Amerikai Egyesült Államokba, ahol New Orleansban telepedett le, fakeskedő volt (1861–1871), végül, az utolsó ismert adat szerint 1896-ban, Nyugat-Virginiában élt.¹⁴ Részt vett a Panama-csatornát előkészítő mérnöki munkálatokban, amelyeknek egyik kezdeményezője Türr István volt. Nemegeyei Félix Kossuth titkárával, László Károllyal és Szontágh Pállal együtt, állami megbízásából, 1853-tól Mexikóról, s főként a Tehuantepec-földszorosról, illetve az új mexikói–amerikai határvonalról készített felméréseket és térképeket.¹⁵ László Károly Kossuth amerikai útjáról szóló naplójában említi, hogy Nemegeyei Félix, Aleppóból megszabadult társaival (Fiala János, Albert Anzelm, Árvay László, Hollán Hugó, Baróthy László) együtt, részt vett Kossuthnak az 1851. március 30-ikán New Orleansban, a Lafayette téren tartott beszédén, készen arra, hogy a szónokot megvédjék ellenségeitől.¹⁶

Nemegeyei Bódog (Félix) további sorsáról az *Appalachian Blacksmiths Association* [Appalache-i Kovácsok Egyesülete] honlapjának egyik ipartörténeti tárgyú írásából tudhatjuk meg,

¹⁴ Nemegeyei életrajzára vö.: BONA 2000. 540–541.; dunántúli működésére: HERMANN 2010.

¹⁵ A vállalkozásról bővebben: ÁCS 1944; Nemegeyei Félixet említi: TORBÁNYI 2009. 40.; REBERT 2001. 41–42.

¹⁶ Idézi: PORDÁN 1996

hogy Nemegeyi Félix gróf (*Count Felix de Nemegeyi*), New Orleansban történt letelepedését követően, 20 éven át fakereskedelemmel foglalkozott, mahagóni fát hozott be Mexikóból az Egyesült Államokba. Közben, a Tehuantepec Vasút Társaság megbízásából, az 1850-es évek első felében mint főmérnök vett részt a Mexikó északi részén, az Atlanti- és a Csendes-óceán között épült transzkontinentális vasútvonal megépítésében. Ismertségére és jó mexikói kapcsolataira utal, hogy az 1869-es népszámlálási adatok szerint akkor ő volt az Amerikai Egyesült Államok konzulja a mexikói Tabascóban. Az 1870-es években Nemegeyi ügynöki tevékenységgel foglalkozott, a nyugat- virginiai Preston megye Independence, később Franklin nevű településén 1859-ben létesített Hardman-féle vasolvasztó termékei számára próbált piacot szerezni. George Hardman, a kohó tulajdonosa azonban idővel nem rendelkezett elegendő tőkével, ezért a vasolvasztót a hozzá tartozó szén-, valamint mészkőbányával együtt 1877-ben eladta Nemegeyinek, aki a település nevét Irondale-re változtatta. 1878-tól jelentős rekonstrukciót hajtott végre, és nyersvas-termelés napi 10-ről 30 tonnára nőtt, a szállításhoz vasútvonalat épített az ohio-baltimorei vasúti fővonalhoz. E mellett az Irondale helység mellett talált ásványvizét is hasznosította, palackozó üzem létesített, a New Yorkban is közkedvelt termékhez palackgyártó üveg-hutát alapított. A kitermelt szén egy részét értékesítette is, vállalkozása virágkorában mintegy 300 főt foglalkoztatott, végül az 1880-as évek második felében, a nagyvállalatok konkurenciája miatt, be kellett zárnia a kohót, ettől kezdve Nemegeyi Bódog a szénbánya és a palackozó üzem jövedelméből élt, haláláig. A cikkből – egyik volt ismerősének későbbi visszaemlékezése alapján – Nemegeyi karakterére vonatkozó adatok is kiderültek: „Nagyon magas, legalább 190 cm, nagyon katonás kiállítású, kreol bőrű, művelt férfi volt. Több nyelvet tudott, de az angolt erős idegen akcentussal beszélte”. Ugyancsak az itt idézett írásból tudjuk, hogy felesége – a korábbi Ms Young – a virginiai Winchesterből származott, s hogy két gyermekük született: Adele, aki az 1900-as évek elején az örökül kapott szénbányát bérbe adta, ásványvíz-palackozó üzemét pedig eladta, ekkor férjével Washingtonban élt. Másik gyermekük Béla volt, aki – állítólag – „elzüllött”. Nemegeyi Bódog köztisztviseltől övezve, 79 éves korában, 1904. január 24-én hunyt el a nyugat- virginiai Charlestowban.¹⁷

Hamvasy Emér őrnagy volt a magyar szabadságharcban, és élete történetének kibogozása már a magyarországi szakaszt tekintve sem egyszerű, ilyen néven nem szerepel a székesfehérvári rk. anyakönyvben. A székesfehérvári Ascher Imre királyi táblai jegyző ugyanis 1841-ben nevét Hamvassyra változtatta, így 1820. április 20-án Székesfehérváron még Imre Béla Ignác névre keresztelték Aschner József *chirurgus* (azaz seborvos) és Tulkay Anna fiát.¹⁸ Hamvasy Elemér neve többször szerepel Székesfehérvár '48-as históriájában.¹⁹ A székesfehérvári ügyvéd részt vett a pesti forradalomban 1848. március 15-ikén, ennek hírért a következő napon ő hozta szülővárosába. Egyik kezdeményezője lett a város ezzel kapcsolatos szimpátia-tüntetésének, egyben pedig a helyi nemzetőrség megalakításának. 1848. május 17-én Székesfehérvár város kapitányá-

¹⁷ *The Antebellum Iron Industry In Western Virginia, Col. Nemegeyi and the Irondale Furnace* [A polgárháború előtti acélipar Nyugat-Virginiában. Nemegeyi tábornok és az Irondale-kohó] www.appaltree.net/aba/ironworks4a.htm (2012. aug. 14.)

¹⁸ Magyar Országos Levéltár, Filmtár, Anyakönyvi mikrofilmek. Római katolikus egyház, Veszprémi egyházmegye, Székesfehérvár-Belváros (Rk) Születési anyakönyv 1778–1799. Filmszám A565 (MOL X A 565)

¹⁹ ERDŐS 1998

vá választották, az 1848. szeptember 7-én két századdal megalakult székesfehérvári önkéntes nemzetőr osztály 2. századának százados parancsnokává Hamvasy Imrét választották, osztálya szeptember 24-én táborba vonult, katonái részt vettek a pákozdi, október 30-án pedig a forradalmi Bécs felmentésére vívott schwechati csatában. A császáriak december közepén indított általános támadását követően Hamvasy alakulatával a komáromi várórséghez került, itt Hamvasyt, honvéd századosként, a 46. honvédszászlóaljba osztották be (1849. febr. 1.). A várórség élmezési hivatalához vezényelték, itt tevékenykedett Komárom körülrólása idején is. Amikor Klapka György tábornok parancsnoksága alatt a várórség augusztus 3-án kitört a várból és szétverte a császáriak ostromzárát, Székesfehérvár lakói 1848. augusztus 10-én fegyvert ragadtak, és megtámadták a városban visszahagyott császári helyőrséget. Ennek megszervezésében Hamvasynak is szerepe volt, bizonyára Klapka ezért léptette őt elő őrnaggyá, közvetlenül a vár feladása előtt. A vár feladása után Hamvasy hazatért Székesfehérvárra, majd a császári hadbíró-ság elől (amely távollétében kötél általi halálra ítélte) 1850 elején emigrációba – előbb Angliába, majd az Amerikai Egyesült Államokba – menekült. Emigráns társai visszaemlékezései alapján a sorsáról azt tudhattuk, hogy az 1850-es évek első felében New Yorkban zenetanárként kereste kenyerét.²⁰

Hamvasy további sorsáról az Egyesült Államok önkéntes, szabadon feltölthető genealógiai projektjének (*Free Genealogy and Family History Online – USGenWeb Project*) texasi honlapja tudósít.²¹ Az egykori honvéd őrnagy kezdetben szivarárusként tengette életét New Yorkban, majd kapcsolatba került a „neves ír hazafival” Robert Emmett-tel, és az Emmett család számos new yorki tanítványt szerzett neki, majd évekig egy vándor operatársulat zongoristájaként turnézott Amerikában, évi 7, majd 10 ezer dollárt keresett, melyből magyar emigráns társait is támogatta. Gyermekkorának egy részét ugyanis a katolikus egyház segítségével Velencében töltötte, zenét tanult, majd iskoláit később Pesten folytatta, de a zongorázással sem hagyott fel. Amikor 1836 táján Liszt Ferenc Pestre látogatott, koncertjén, egy négykezes darab eljátszásánál, Hamvasy volt a társa. Tanulmányait 1840 körül a Pesti Egyetem jogi karán fejezte be, s hamarosan ügyvédi vizsgát tett. Erre az időre esik nőülvétele is: Nagy Paulinát vette feleségül, akitől egy fiúgyermek született.

Az 1860-as évek elején Hamvasyt a Kentucky állambeli Maysville-ben találjuk (itt vált el Magyarországról kihozatott feleségétől), majd a Texas állambeli Tylerben telepedett le, ahol alapvető fordulat következett be életében, megismerkedve az anglikán vallás tanításaival, annak hívévé szegődött. Teológiai tanulmányai befejeztével, 1872-ben anglikán lelkész lett, és lelkészi, hittérítői tevékenységét 65 éves koráig, 1885-ig folytatta Texas állam több parókiáján. Egykori híveinek visszaemlékezései szerint „prédikációi átlag feletti intelligenciáról, nagy meggyőző erőről és hivatástudatról” tettek bizonyosságot. Ugyancsak Tylerben vette feleségül, 1874-ben Laura A. Paulsont, akinek első házasságából származó, valamint két közös gyermeküket nagy szeretetben nevelte. Lelkészi hivatásától felesége betegsége miatt vált meg, végül azonban jóval korábban, 1901. január 17-én hunyt el Tylerben, míg neje 1918. július 24-éig élt. Hamvasyt a texasi Tyler város Oakwood nevű temetőjének 8-as parcellájába temették el az Egyesült Államok egyik ge-

²⁰ BONA 2000. 373.

²¹ Hamvasy Emer családi adatai az USGenWeb Project Texas állam Smith megyéjére vonatkozó honlapján: *The Family of Reverend Emer Hamvasy* (<http://www.etgs.org/tssmith/families/hamvasy/hamvasy.html>) (2012. aug. 5.)

neológiai kutatásokat segítő honlapjának²² adatai szerint, sírkövére, nevén kívül, csak születési és halálozási dátumát vésték fel (*Emer Hamvasy / 19 Apr 1820 / 17 Jan 1901*).²³ Hamvasy Emér hasonló nevű fia, az 1875-ben született Emer Paulson Hamvasy gyógyszerész már valódi amerikai hazafiként nevelődött, 1902. március 14-ikén a texasi Tylerben felesküdt a Texasi Önkéntes Gárdába (*Texas Volunteer Guard*), majd 1903-ban újabb 3 évre elkötelezte magát a gárda katonájának, az erre vonatkozó iratok másolatát a Texasi Állami Könyvtár és Levéltár Bizottság (*Texas State Library and Archives Commission*) texasi segédtszektéről készített internetes adatbázisa²⁴ tartalmazza.²⁵

A magyar '48-as emigránsok polgárháborús tevékenységét illetően is több új adat merült fel a világhálón közzétett amerikai források alapján. Az eddigi kutatás 15 magyar ezredesről tudott, akik a polgárháború idején az északiak seregében szolgáltak, 16-ikként azonban melléjük kell állítani mitrovitzai gróf Wratislaw Edét is. Az ősi cseh főnemesi családnak volt ugyanis egy tagja, József, aki a császári-királyi hadsereg századosaként Magyarországon alapított családot. 1818-ban a Somogy megyében birtokos – amúgy horvát eredetű – Mihálovits család Jozefa nevű leányát vette feleségül, majd kilépett a hadseregből, és felesége birtokán Gesztiben gazdálkodott. Itt született 1819. május 21-én Ede (Eduard, Edward) nevű gyermekük, aki katonai pályafutását 15 évesen, 1834-ben kezdte meg, amikor „hadfi”, azaz tisztjelölt lett a császári-királyi 5. könnyűlovas-ezredben. 1836-ban ugyan leszerelt, de még ugyanazon évben beállt a hadseregbe, ezúttal a 32. (magyarországi sorozású) gyalogezredhez, innen 1839-ben a szintén magyarországi sorozású 2. gyalogezredhez helyezték át, ahol hamarosan hadnagy, majd főhadnagy lett. Az áprilisi törvényeket követően, ezredét – mely Sándor orosz cár nevét viselte – a többi itthon állomásozó alakulathoz hasonlóan, felekkették a magyar alkotmányra, majd júliusban a Délvidéken kitört szerb felkelők ellen vezényelték. Ennek során, a szenttamási szerb tábor augusztus 19-i ostrománál megsebesült. Októberben, a Béccsel történt szakítást követően az ezred a magyar honvédsereg részévé lett. A Pozsony, Nyitra és Trencsén megyei kiegészítésű ezred szlovák, magyar és német legénysége számára ez természetes döntés volt, példájukat a mintegy 80 főnyi tisztikarnak azonban csak alig negyed része követte. Az osztrák, német, szerb, horvát stb. tisztek zöme kilépett – „visszatért az uralkodó hűségére”, de Wratislaw maradt a szabadságharc szolgálatában, ezért jutalmul november végén századossá léptettek elő. Wratislaw az ezred 3. zászlóaljával a komáromi várórséghez került, majd katonai előképzettségére való tekintettel, 1849. május 1-jén a várórség – a VIII. hadtest – vezérkarához vezényelték, részt vett a Csallóközben folyó harcokban. A vár október elején bekövetkezett kapitulációjakor ő is azok közé a tisztek közé tartozott, akik útlevelet kértek, illetve kaptak Amerikába. A források szerint 1853-ban New Yorkban élt.²⁶

New York Állam Katonai Múzeumának történeti vonatkozású adatbázisa szerint a 45. gyalogezredet a New Yorkban élő németek alapították 1861 szeptemberében, az ezred parancsnoka a hannoveri születésű (1821) Georg von Amsberg ezredes lett, aki egyébként 1848-ban a ma-

²² www.GenealogyBuff.com

²³ <http://www.genealogybuff.com/tx/tx-oakwood-cem9.htm> (2012. nov. 11.)

²⁴ Texas Adjutant General Service Records 1836–1935. www.tsl.state.tx.us/apps/arc/service/index.php?formType=name

²⁵ <https://tslarc.tsl.state.tx.us/service/TVG/h/ha/ham8772.pdf> (2012. nov. 11.)

²⁶ Wratislaw életrajzára ld. BONA 2008–2009. II. 565–566.

gyarországi sorozású császári királyi 8. Coburg huszárezred hadnagyaként hazahozta huszárait Galíciából, és mint huszárszázados küzdötte végig a magyar szabadságharcot. „Jutalmul” 1858-ig a kufsteini várbörtönben szenvedett.²⁷ Amsberg polgárháborús ezredes helyettesévé – alezredesi rendfokozatban – Wratislaw Edét nevezték ki, ezredük 1865-ig végigharcolta a polgárháborút, melynek során Amsberg dandárparancsnok, Wratislaw pedig ezredes, az említett ezred parancsnoka lett.²⁸ Talán nem véletlen, hogy a legtöbb magyar tiszt ugyanitt, a new yorki 45. gyalogezredben szolgált, illetve kezdte pályafutását.

Wratislaw Ede (Edward Wratislaw) későbbi sorsának feltárásához a hartfordi (Connecticut, USA) Watkinson Library & Trinity College levéltárában őrzött, részben rendezetlen iratainak kutatása adhat majd segítséget.²⁹ A Watkinson-könyvtár levéltárának katalógusa szerint 1888 körül hunyt el,³⁰ vajon lesz-e valaki, aki egyszer feltárja, hasznosítja ezeket az iratokat?

Bibliográfia

ÁCS 1941

ÁCS Tivadar: *New Buda*. Kertész József, Budapest, 1941.

ÁCS 1944

ÁCS Tivadar: *Magyarok Latin-Amerikában*. Officina, Budapest, 1944.

ÁCS 1964

ÁCS Tivadar: *Magyarok az észak-amerikai polgárháborúban*. Pannonia Kiadó, Budapest, 1964.

BONA 1998

BONA Gábor: A megtorlás és a magyar katonai emigráció. In: *A szabadságharc katonai története*. Szerk.: BONA Gábor. Zrínyi, Budapest, 1998. 284–286.

BONA 1998–1999

BONA Gábor: *Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban* I–III. Heraldika, Budapest, 1998–1999.

BONA 2000

BONA Gábor: *Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban*. Heraldika, Budapest, 2000³

²⁷ Amsberg életrajzára ld. BONA 2008–2009. I. 100–101.

²⁸ *45th Infantry Regiment (Civil War) Fifth German Regiment or Rifles; Howe's Rifles* [45. Gyalogos Hadsereg, Ötödik Német Hadsereg vagy Howe-Lövészek]. New York State Military Museum and Veterans Research Center, New York State Unit History Project [New York Állam Hadtörténeti Múzeuma és Veterán Kutatóközpontja – New York Állam Történeti Kutatási Programja] internetes adatbázisa.
<http://dmna.ny.gov/historic/reghist/civil/infantry/45thInf/45thInfMain.htm> (2012. aug. 5.)

²⁹ *Wratislaw, Edward V. (1820–1888?) Hungarian-born Civil War officer. Papers, 1836–1881 (2 boxes, 1 portfolio)* [Wratislaw, Edward V. 1820–1888? polgárháborúban szolgált magyar származású tiszt iratai, 1836–1881. 2 doboz, 1 mappa] The Watkinson Library & Trinity College Archives, Hartford, Connecticut. Manuscript Collections

³⁰ <http://library.trincoll.edu/research/watk/manuscripts/holdings.cfm#W> (2012. aug. 5.)

- BONA 2008–2009
BONA Gábor: *Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban* I–II. Heraldika, Budapest, 2009–2009.
- ERDŐS 1998
ERDŐS Ferenc: *Forradalom és szabadságharc Fejér megyében (1848–1849)*. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár, 1998 (*Fejér Megyei Levéltár Közleményei* 23.) http://fejer.archivportal.hu/kateg-57-1-forradalom_es_szabadsagharc_fejer.html
- HAJNAL (szerk.) 1940
A Kossuth emigráció Törökországban, I. Szerk. és a történeti bevezető tanulmányt írta HAJNAL István. MTT, Budapest, 1927 (*Magyarország újabbkori történetének forrásai / Fontes historiae Hungariae aevi recentioris. Iratok az 1848–49-i emigráció történetéhez*)
- HERMANN 2010
HERMANN Róbert: A Mednyánszky-szabadcsapat és a pápai vértanúk. *Pápai Múzeumi Értesítő* 13. (2010) 282–285.
- HALÁSZ1914
HALÁSZ Imre: Magyarok az amerikai szabadságharcban. *Nyugat* VII. (1914)/2. 839–850.
- JÁNOSSY (szerk.) 1940–1948
A Kossuth-emigráció Angliába és Amerikában I–II. A bevezető tanulmányt írta és az okirattárat összeállította: JÁNOSSY Dénes. MTT, Budapest, 1940–1948 (*Magyarország újabbkori történetének forrásai / Fontes historiae aevi recentioris. Iratok az 1848–49-i emigráció történetéhez*)
- KENDE 1926
KENDE Géza: *Magyarok Amerikában. Az amerikai magyarság története 1583–1926*. Szabadság, Cleveland (Ohio), 1926.
- PIVÁNYI 1913
PIVÁNYI, Eugéne: *Hungarians in the American Civil War*. Cleveland Print. House Pub. Co., Cleveland, 1913.
- PORDÁN 1996
PORDÁN Ildikó: László Károly beszámolója Kossuth amerikai útjáról. Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs, 199 (*Történelem Doktori Program Kutatási füzetek* 2.) Internetes változata: <http://mek.oszk.hu/02200/02216/02216.htm#1>
- REBERT 2001
REBERT, Paula *La Gran Línea: Mapping the United States–Mexico Boundary, 1849–1857*. University of Texas Press, Austin, 2001.
- TORBÁNYI 2009
TORBÁNYI Péter: *Magyar kivándorlás Latin-Amerikába az első világháború előtt*. PhD-értekezés. Szegedi Tudományegyetem Történettudományi Doktori Iskola Modernkori Program, Szeged, 2009.
- VÁRDY 2000
VÁRDY Béla: Magyarok az Újvilágban Az észak-amerikai magyarság rendhagyó története. Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Budapest, 2000 (*Nyelv és Lélek Könyvek*)
- VIDA 2011
VIDA István Kornél: *Világostól Appomatoxig. Magyarok az amerikai polgárháborúban*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2011.